

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Gedenkjaar Maria Sibylla Merian (1647-1717): een vrouw op het snijvlak van kunst en wetenschap

van de Roemer, G.M.

Publication date
2017

Published in
Amstelodamum

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van de Roemer, G. M. (2017). Gedenkjaar Maria Sibylla Merian (1647-1717): een vrouw op het snijvlak van kunst en wetenschap. *Amstelodamum*, 104(2), 90-93.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Gedenkjaar Maria Sibylla Merian (1647-1717): een vrouw op het snijvlak van kunst en wetenschap

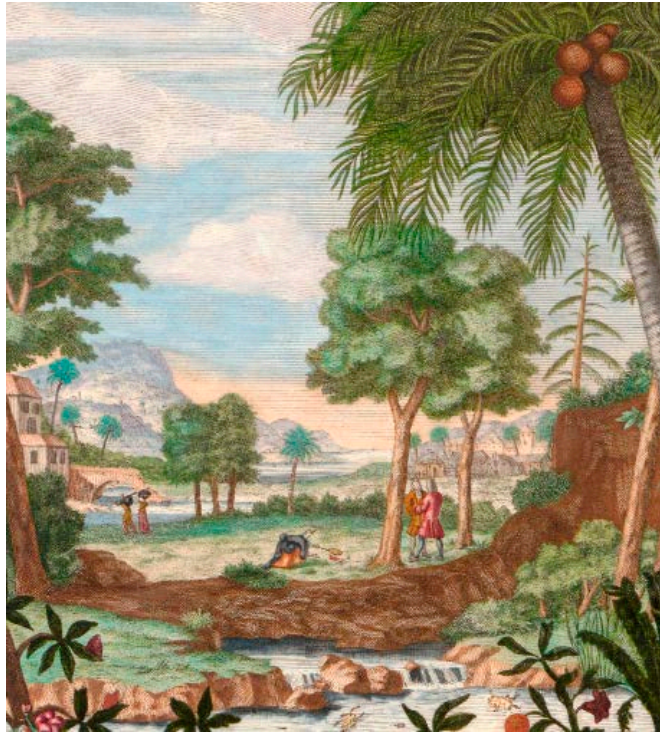
Dit jaar is het driehonderd jaar geleden dat natuuronderzoekster, kunstenaar, docent, reiziger, uitgever, handelaar en ondernemer Maria Sibylla Merian in Amsterdam overleed. Naar aanleiding daarvan zijn in binnen- en buitenland een groot aantal initiatieven van de grond gekomen om deze uitzonderlijke vrouw te memoreren.

De eerste dagen van het jaar 1717 lag de 69-jarige Maria Sibylla Merian op haar sterfbed in haar huis in de Kerkstraat te Amsterdam. Zij had haar leven gewijd aan het onderzoek naar insecten in Europa en Suriname en had dit vastgelegd in een grote hoeveelheid oogstrelende aquarellen, prenten en boeken. In een transactie, vermoedelijk tussen de agent van tsaar Peter de Grote en Merians jongste dochter Dorothea Maria en haar toekomstige echtgenoot, werd Merians bijzondere nalatenschap deels veilig gesteld. Bijna driehonderd kunstwerken werden aangekocht ten behoeve van de verzameling van de tsaar. Een aanzienlijk deel van Merians werk wordt tegenwoordig nog steeds bewaard in het archief van de Academie van Wetenschappen in Sint-Petersburg. In andere steden in Europa zijn eveneens vele werken te bewonderen, zoals in Londen, Berlijn, Frankfurt, Neurenberg, Kopenhagen, en natuurlijk Amsterdam. Op 13 januari 1717 blies Maria Sibylla haar laatste adem uit.

Het Merian gedenkjaar werd in oktober 2016 ingeluid met de publicatie van een nieuwe facsimile-uitgave van haar magnum opus *Metamorphosis Insectorum Surinamensium*, uit 1705. Nadat zij zich in 1691 in Amsterdam had gevestigd, ondernam zij in 1699 samen met haar jongste dochter een niet ongevaarlijke reis naar Suriname. Ze wilde in plaats van de dode, exotische insecten die ze zag in de Nederlandse naturaliënkabinetten, de dieren in hun eigen natuurlijke omgeving bestuderen, en vooral het proces van de metamorfose van rups naar vlinder. Het resultaat was een imposant boek in folioformaat met zestig prenten van insecten op hun voedselplanten, voorzien van korte beschrijvingen. Voor de nieuwe facsimile is gebruik gemaakt van een door Merian ingekleurd exemplaar uit de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. De uitgave bevat vier inleidingen: over Maria Sibylla's leven, haar netwerk in Amsterdam, de waarde van haar onderzoek voor de biologie, en de totstandkoming en verspreiding van het boek. Een meerwaarde wordt gevormd door de lijst van alle bekende exemplaren van de eerste edities van dit werk uit 1705 (tot nu toe 67) én een lijst van alle huidige wetenschappelijke namen van de afgebeelde dieren en planten, met de Surinaamse, Engelse en Nederlandse namen.¹

Merian krijgt al geruime tijd wetenschappelijke aandacht vanuit verschillende disciplines, zoals geschiedenis, kunstgeschiedenis, boekwetenschappen, biologie, antropologie, vrouwenstudies en *colonial studies*. Van 7 tot 9 juni 2017 zullen

Frederik Ottens, Maria Sibylla Merian op zoek naar insecten in Suriname, detail titelprent van Maria Sibylla Merian, *Over de voortteeling en wonderbaerlyke veranderingen der Surinaemsche insecten*, Amsterdam, 1719. Artis Bibliotheek, Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.

in het Koninklijk Instituut van de Tropen, Artis en de Artis Bibliotheek (UvA) Merianspecialisten uit de hele wereld bijeenkomen om leven, werk en nalatenschap van deze bijzondere vrouw te bespreken. De internationale conferentie wordt, onder de titel *Changing the Nature of Art and Science. Intersections with Maria Sibylla Merian*, georganiseerd door Artis, de Artis Bibliotheek (UvA), Bijzondere Collecties (UvA), de Universiteit van Amsterdam, en de Maria Sibylla Merian Society. Doel van de conferentie is het bijeenbrengen en uitwisselen van nieuw onderzoek. De focus ligt op Merian, maar er is ook ruimte voor thema's die met haar leven samenhangen, zoals de relatie tussen kunst en natuur, kolonialisme en vrouwelijke kunstenaars. Op de laatste dag van de bijeenkomst zal onder meer de vlindertuin van Artis bezocht worden en zullen hedendaagse kunstenaars spreken over de vraag hoe en waarom vandaag de dag Merian nog altijd inspireert.²

De Maria Sibylla Merian Society, een van de organisatoren van de conferentie, is in 2014 opgericht en bestaat uit een tiental wetenschappers uit Europa en Amerika. De groep zet zich in voor interdisciplinair onderzoek naar leven en werk van Merian en de verspreiding van haar werk. De website meldt: 'De Society is zich ervan bewust dat Merian leefde en werkte in een tijd waar kunst, wetenschap en commercie onlosmakelijk met elkaar verbonden waren, en streeft ernaar interdisciplinaire projecten te stimuleren.'³ De website, waaraan nog steeds wordt gewerkt, dient als een platform voor in Merian geïnteresseerden en wil een referentiepunt worden voor serieus wetenschappelijk onderzoek. De site

Plaat 28 uit Maria Sibylla Merian, *Over de voortteeling en wonderbaerlyke veranderingen der Surinaemsche insecten*, Amsterdam 1719. Artis Bibliotheek, Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.

voorziet onder meer in een grote behoefte door correcte transcripties te bieden van de achttien brieven die Merian vanuit Frankfurt, Neurenberg en Amsterdam schreef. Tevens geeft de website een helder overzicht van alle werken van Merian in verschillende edities en zijn er links naar de online versies van deze edities op internet. Dit is handig voor vergelijkend boek-historisch onderzoek.

Al eerder, vóór het genoemde boek over Suriname, had Merian twee werken gepubliceerd. Tussen 1675 en 1680 verschenen in Neurenberg, waar ze van 1668 tot 1682 met haar man leefde en werkte, de drie delen van het *Blumenbuch*. Dit waren haar eerste publicaties van prenten met bloemen en insecten, die, volgens haar inleiding, vooral dienden als patroonvoorbeelden voor schilder- en borduurwerk, waarin zij in deze tijd les gaf aan een klein damesgezelschap. Haar esthetische interesse voor decoratieve patronen en wetenschappelijke interesse voor insecten en planten liepen vloeiend in elkaar over. Op haar dertiende begon ze de gedaanteverwisseling van de zijderups te onderzoeken, en hierna volgde meer systematisch onderzoek naar andere insecten. In 1679 bracht Merian, ook in Neurenberg, het eerste deel uit van haar zogenaamde rupsenboeken, onder de titel *Der Raupen wunderbare Verwandlung und sonderbare Blumen-nahrung*. Het tweede deel verscheen in 1683 in haar geboortestad Frankfurt, waar zij zich inmiddels weer gevestigd had. Het laatste deel zou pas veel later, in het jaar van haar dood, postuum uitgegeven worden door haar dochters in Amsterdam.

Het is niet verwonderlijk dat het gedenkjaar tevens aanleiding geeft tot verschillende tentoonstellingen waarin Merians werk getoond wordt. De aftrap werd gegeven in Londen, waar in 2016, onder de titel *Maria Merian's Butterflies*, in de Queen's Gallery in Londen een fraaie selectie schilderijen uit de Royal Collection te zien was.⁴ Dezelfde tentoonstelling loopt nog tot 23 juli 2017 in de Queen's Gallery in Edinburgh (Palace of Holyroodhouse). De stad Neurenberg vereert haar voormalige inwonster met twee kleine tentoonstellingen. De Stadtbibliotheek toont vooral haar vroege Duitse werk, het *Blumenbuch* en het

Raupenbuch, en belicht natuurbeschrijvers die haar beïnvloedden en die door haar werden beïnvloed. Tevens krijgt de voorbeeldfunctie van Merians kunst voor borduurwerk aandacht, door enkele alba amicorum met naaldwerk te tonen.⁵ In het Stadtarchiv Nürnberg wordt in een kleine tentoonstelling aan de hand van diverse archiefstukken Merians tijd in deze stad uiteengezet, zoals belangrijke personen in haar leven en de tuinen in de stad waar zij zich ophield om haar onderzoek naar insecten uit te voeren.⁶

In het Cromhouthuis te Amsterdam is tot 18 juni een selectie van haar werk te zien in twee ‘schatkamers’, de eerste gewijd aan haar Europese, en de tweede aan haar Surinaamse werk. De omringende zalen bieden contextuele informatie over thema’s als wetenschap, netwerk, Amsterdam, religie en haar *Nachleben*. Het stylistencollectief The Wunderkammer voorzorg de expositie van bloemstukken die geïnspireerd zijn op Merians werk.⁷

Kunsthistorica Ella Reitsma brengt in een van de prentenkabinetten van het Rijksmuseum een ode aan Merian door onder andere haar op Merian geïnspireerde fotocollages te tonen.⁸ Tot slot eert ook Museum Wiesbaden Merian. Het museum bewaart geprepareerde insecten die hoogst waarschijnlijk uit de collectie van Merian afkomstig zijn en die zij bestudeerd moet hebben. Acht diorama’s van geprepareerde planten en insecten onder glazen stolpen, geven driedimensionale weergaves van de levenscycli die Merian destijds op het platte vlak heeft weergegeven.⁹

Ongetwijfeld zullen er nog meer initiatieven komen dit jaar. Inmiddels is Maria Sibylla zelfs onderwerp van een stripverhaal en worden er theaterstukken en documentaires rondom haar persoon ontwikkeld. Prettige bijkomstigheid is dat al deze publiciteit ook weer nieuw onderzoek zal genereren. Zo krijgt ze de aandacht die ze verdient.

Bert van de Roemer

- 1 Voor meer informatie over deze uitgave, zie <http://www.sibyllamerian.com/home.html>
- 2 Voor meer informatie en inschrijving, zie: <https://www.aanmelder.nl/merianconference>
- 3 <http://www.themariasibyllameriansociety.humanities.uva.nl/>
- 4 ‘Maria Merian’s Butterflies’. Voor meer informatie, zie: <https://www.royalcollection.org.uk/collection/themes/exhibitions/maria-merians-butterflies/the-queens-gallery-palace-of-holyroodhouse>
- 5 ‘Maria Sibylla Merian. Blumen, Raupen, Schmetterlinge’, tot 29 april 2017. Voor meer informatie zie: https://www.nuernberg.de/internet/stadtbibliothek/aktuell_40600.html
- 6 ‘Maria Sibylla Merian in Nürnberg (1670-1682). Eine Spurensuche im Stadtarchiv’, tot 20 mei.

- Voor meer informatie, zie: www.nuernberg.de/internet/stadtarchiv/aktuell_50255.html
- 7 ‘De Schatkamercollectie: Werken van Maria Sibylla Merian’. Voor meer informatie zie: <https://www.cromhouthuis.nl/activiteiten/de-schatkamercollectie-werken-van-maria-sibyllamerian>
- 8 ‘Een ode aan Maria Sibylla Merian’, tot 13 juni. Voor meer informatie, zie: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/pers/persberichten/rijksmuseum-brengt-ode-aan-maria-sibyllamerian>
- 9 ‘Maria Sibylla Merian. Kabinettausstellung’, tot 9 juli. Voor meer informatie, zie: <https://museum-wiesbaden.de/en/exhibitions/maria-sibylla-merian/426>